

4 Ernout-Meillet deriven BATAculare d'un subst. *BATAculum (fèt de BATAre), pensant evidentment en la influència d'OSculum. — 5 Sobre les raons de la substitució d'OScITARE per BATAculare, veg. Jud, *RLiR* I, 190.

BADANA, 'cuiro de moltó assaonat', 'folto intern d'una vestidura', de l'àr. vg. *baṭāna*, àr. *biṭāna*, derivat de *baṭn* 'ventre', 'part interior d'una cosa', perquè amb el ventre dels ovins es fabricaven articles de pell i s'hi folraven altres cuiros. □ 1.ª doc.: 1371, Jacme Marc, i ja Ss. XI-XIII en romanç en general.

El trobem documentat (*vatanna*) en un doc. lleonès de 1050 (MzPi., *Orig.*, p. 29), en dos textos castellans de fi del S. XIII, i en la forma general o en les variants *bazana*, *bez-*, *beana*, en docs. occitans dels Ss. XIII-XIV, d'on passà al fr. *basane*, que en la forma *basenne* ja apareix a mitjans del XII.¹ Però, per la seva part, la llengua d'oc hagué de pendre'l del castellà o el català, i no directament de l'àrab, car solament així s'explica la seva -z-: com sigui que la -d- hispànica entre vocals ja era o tirava a *ḏ* fricativa en els Ss. XI-XII, mentre que en occità restava oclusiva, però la -d- llatina hi sonava llavors *ḏ*, en occità la -d- del mot hispànic fou adaptada a aquest so, que cap a 1200 es confongué definitivament amb la -z- en els parlars occitans. Per a l'etimologia aràbiga i les dades de l'ús en àrab, veg. Dozy, *Gloss.*, 61-62, 231-2, i *Suppl.*; Steiger, *Contr.*, 199; Neuvonen, 187; DCEC I, 362b.

Tractant-se del nom d'un article fabricat especialment, segurament no hem de dar gaire importància a l'escassetat de la doc. antiga que en tenim en català: això pot ser degut a un atzar en la diligència dels lexicògrafs, o bé al fet que per raó de modes locals la badana fos menys usada entre nosaltres que a Castella i Occitània en la vestidura o l'armadura defensiva; de tota manera el mot figura, si bé sense definició, en els diccionaris de rims de Jacme Marc i L. d'Aversó, per tant era conegut (l'*AlcM* el documenta només des de 1704).²

També es pot conjecturar que en el sentit de 'badana' es vagin usar en part, en català, les formes en *bot*—*BOTANA* i *bòtima*— que semblen tenir la mateixa etimologia i abans pogueren significar el mateix. *Bòtima* en tot cas és ja antic, car figura com a ex. de mot esdrúixol en el *Torcimany* d'Aversó, § 285. És mot d'ús local actualment, que tinc anotat en l'Alt Maestrat, on generalment se li donen sentits probt. secundaris, com de 'festa tradicional', però serà pròpiament pertot 'la mocada d'un animal, el budellam d'una persona', usual a Tarragona i Valls (*AlcM*). En aquesta acc. és també l'àr. *baṭn* 'ventre' que passa normalment a *bāṭin* en els parlars vulgars, i per ultracorrecció d'una coneguda pronúncia vulgar (Coromines, *BDC* XXIV, 28) es degué pronunciar en molts punts *bātim*. A l'acc. 'festa tradicional' es degué arribar per la coincidència de la matança del porc amb tals festes, i per la influència de *vo*t, *vo*tat 'dedicar a un sant'.

A les Useres, en l'Alt Maestrat, vaig sentir *bòtima* ⁶⁰

aplicat a la famosa romeria que cada any, solemnement, parteix d'allí cap a St. Joan de Penyagolosa. Això és ocasió de grans menjalles i convits, d'on 'orgia' (oït a Culla, 1961) o «fartera, borrasca, excés de beguda», que Ga. Girona dóna com a propi del Maestrat i zona limítrofa amb el Principat. Però a Tortosa reapareix l'accepció originària, i una forma més pròxima a l'etimològica (encara amb *n* i sense *i*): *botnada* 'ventresca del peix' (*BDC* III, 89), que ens recorda l'arcaic *batunada*, el qual, amb el sentit de 'folrada', apareix en un doc. de Castella de 1019 (Neuvonen, p. 80).

La forma i l'acc. de l'àr. vg. es troben comprovades en el dicc. de l'àrab egipci de Probst, en el palestí de Berggren, en l'hispano-àrab de *PAlc.*, i, amb variants sense relleu etimològic, les confirma Dozy I, 96b, en altres fonts, alguna de medieval. En cast. l'acc. 'folro' figura encara en els aranzels santanderins del S. XIII (*RFE* VIII, 20). En el doc. romànic més antic, de 1050, és 'pell per a la fabricació del pergami'.³ Però en l'àrab mateix l'evolució semàntica ve ja de molt antic: en l'Alcorà no solament es troba *baṭn* 'ventre' i 'l'interior', i d'un derivat *bāṭin* hi apareix amb sentit semblant ('intern'), sinó que *biṭāna* 'vestit intern' hi apareix, per comparació, aplicat a un 'amic íntim', i el seu plural *baṭā'in* hi té ja el sentit de 'folros interiors' (LV, v. 54, i veg. Penrice). D'una d'aquestes formes amb *i* degué engendrar-se *albadina* 'mena de pell adobada', que *AlcM* documenta en inventaris de 1410, 1424 i 1434 (amb un derivat *albadinier* en doc. de 1372 i 1401); passat que nasqués d'una variant vulgar hispano-àrab *batāna*, amb *t* no emfàtica i *ā* sotmesa a imela.

En romànic seguí tenint accs. més pròximes a les de 'pell d'ovella': veg. una acc. semblant en les *Novelas Exempla*res de Cervantes (Rivad. I, 216, *DHistAcEsp.*): «parte inferior, colgante, del cuello» en lleonès oriental (Cespedosa, *RFE* xv, 279) i en fi 'ovella vella i magra' a la Beira (Santa Margarida, *RLus.* II, 225). No seria, doncs, estrany que d'ací partís la creació d'un adjectiu despectiu, *bazan* (-san), que des de la idea de 'penjarella' vagi arribar a 'home vilà, plebeu' o altre ésser menyspreable, amb què figura en llengua d'oc antiga, en trobadors dels Ss. XII i XIII (Marcabré i Gaudí, Kolsen, *ASNSL* CXXI, 144) i que segons Schultz-Gora ja apareix en la *Cançó de Santa Fe*, c. l'a. 1000, v. 146 (Fs. *Voretzsch*, 1927, 239-59).⁴

DERIV.: *Abadanar* [1868, *Soc. Lit.-Costa*]. *Albadinier*, *albadineria* (veg. supra).

¹ *Charroi de Nîmes*, en la *Romania*, LXV, 167. —

² El significat de 'badana' pogué coexistir des del principi amb el de 'ventre, mocada' i amb els de *botana* (que indiquem en aquest article): idea no comprovada ni fàcil de comprovar o desmentir. —

³ «Sex *vatannas* pro pergaminar, et una *pergaminata*», en el doc. citat del p. j. de Toro, c. 1050. —

⁴ Per a parònims i homònims veg. Sainéan, *Sources Indig. Et. Fr.* I, 186-7: en part són només això, en part es tracta de descabellaments ulteriors en